

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Академія, 2004. – 344 с.
2. Основы теории речевой деятельности /Под ред. А.А.Леонтьева. – М.: Наука, 1974. – 367 с.
3. Пентилюк М.І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови // Дивослово. – 1999. - №3. – С.8 -10.
4. Скалкин В.Л. Структура устнойязычной коммуникации и вопросы обучения устной речи на иностранном языке // Общая методика обучения иностранным языкам: Хрестоматия / сост. Леонтьев А.А. – М.: Рус. яз., 1991. – 360 с.
5. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / За ред. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
6. Шелехова Г.Т. Уроки розвитку зв'язного мовлення в старших класах: Посібник для вчителя. – К.: "Альфа-М", 1996. – 36 с.

Ю.С. Коровкіна

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ТА ОСОБИСТІТЬ ПІДЛІТКА

В работе рассматривается воздействие кризиса подросткового возраста на формирование личности подростка и социальные факторы, способствующие девиантному поведению.

The article are considered influence of crisis of teenage age on formation of the person of the teenager and social factors promoting deviation to behaviour.

Порушення традиційних для України останніх десятиріч механізмів соціального регулювання і взаємодії, поведінка людей потребувала перегляду не лише соціальної політики, але й теоретичних засад, які стали підґрунтям в осмисленні того, що відбувається з людиною, яка логіка зміни подій, який механізм самозахисту і загальнодержавної підтримки людей.

У більшості випадків розвиток особистості підлітка пов'язаний з процесом статевого дозрівання. Дослідження другої половини ХХ століття підсилили роль процесу соціалізації у психологічних змінах особистості у підлітковий період. Цей вік вважається найважливішим і складним періодом людського буття, а психічна напруженість, що узгоджується з формуванням цілісності особистості підлітка, залежить від багатьох факторів.

Питання девіантної поведінки та вплив її на особистість підлітка цікавить багатьох психологів та педагогів, а саме: І.С. Булах, Л.С. Виготський, І.С. Кон, М. Кле, Ф. Райс, Курт Левін та інші.

Наше завдання: проаналізувати, як криза підліткового віку впливає на прояви девіантної поведінки особистості підлітка.

Підліткова криза пов'язана з духовним зростанням особистості підлітка і змінює його соціальний статус. В психологічній літературі існують різні точки зору щодо характеру перебігу підліткової кризи:

- розуміння всього періоду підлітковості як однієї, безперервної, тривалої кризи;
- погляд на кризу, як на точку, момент дуже нетривалих за часом змін;
- розгляд кризи як результату неправильних виховних впливів;
- оцінка кризи, як необхідного і закономірного етапу психічного розвитку.

Аналізуючи всі ці твердження, ми можемо прийти до висновку, що в одних підлітків яскраво виявляються основні симптоми кризи: впертість, негативізм, егоцентризм, зухвалість, протести проти авторитетів, відчуження, порушення оцінки образу фізичного „Я” та ідентичності, асоціальність та адиктивність поведінки. В інших – особистісний розвиток відбувається без особливих екстраординарних зовнішніх проявів у власній та соціальній поведінці

Як стверджує І.С. Булах: „Криза періоду дорослішання може бути пов'язана з гетерогенною групою розладів особистості, загальна ознака яких – віковий етап їх появи і, як

правило, бурхливий полісимптоматичний перебіг” [1,210]. З одного боку більшість особистісних порушень даного віку мають перехідний характер. З іншого – саме в цей період закладаються основи розладів особистості, котрі можуть надалі виявлятися в дорослому віці.

Дослідники криз психічного розвитку (І.С. Булах, Л.С. Виготський, І.С. Кон, М. Кле, Ф. Райс та ін.) виділяють в них три етапи:

- 1) Передкритичну або негативну фазу – період порушення, розладнання звичних форм поведінки і раніше сформованих структур.
- 2) Власне момент кризи.
- 3) Посткритичну фазу, тобто період побудови нового.

У підлітковому віці в особистості з’являються різні проблеми, і вона не завжди буває спроможна виробити відповідно новий соціальній ситуації розвитку механізми подолання труднощів. Підліткова криза об’єднує в собі різні механізми подолання труднощів. Підлітковість об’єднує в собі різні види поведінки і переживань, які пов’язані з труднощами особистісного зростання. Найчастіше вони характеризують, наголошує І.С. Булах, кризу ідентичності. Останню можна розглядати як реакцію на втрату статусу дитини, на глибоку невідповідність біологічних можливостей соціальним, на невпевненість у своїй компетентності [1].

Отже, становлення людини як індивіда та особистості, передбачає за Л.С. Виготським, діалектичний взаємозв’язок двох відносно автономних, але нероздільно пов’язаних один з одним рядів розвитку – **натурального та соціального** [2]. Дослідник відмічає, що слід признавати, що до початку кожного вікового періоду складається відповідне, специфічне, виключне, єдине і неповторне відношення між дитиною та оточуючою його дійсністю, перш за все соціальною, що характерно для даного вікового періоду. І це очевидно, так як людина – істота соціальна. [2, 250].

Важливий внесок в розуміння даної проблеми вніс психолог Курт Левін. Він виходив з того, що людська поведінка є функція, з одного боку, особистості, з іншого – оточуючого

середовища. Властивості особистості і властивості середовища взаємопов'язані. „Як дитина не існує поза родиною, школою і т.д., так і ці суспільні інститути не існують окремо від взаємодіючих з ними та дякуючи їм *індивідів*” [4, 122-142].

Важливим процесом перехідного віку К. Левін вважає розширення життєвого простору особистості, кола його спілкування, групової приналежності і типу людей, на які вона орієнтується. Поведінка підлітка визначається, перш за все, *маргинальністю* (проміжністю) його положення. Переходячи з дитячого світу у дорослий, підліток не належить повністю ні до того, ні до іншого світу. Специфічність його соціальної ситуації і життєвого світу проявляється в його психіці, для якої типовими є внутрішні протиріччя, невизначеність рівня уподобань, підвищена сором'язливість і одночасно агресивність, схильність приймати крайні позиції і точки погляду. Ця напруженість і конфліктність тим більша, чим гостріша різниця між світом дитинства і світом дорослого, чим важливіші грані, що розділяють їх. Тому ступінь підліткової поведінки ніколи не буває однаковою [4].

Більшість дослідників звертають увагу на вивчення взаємозв'язку між девіантною поведінкою та низькою самооцінкою підлітка. Так як кожна людина прагне до позитивного образу „Я”, знижена самоповага переживається як неприємний стан, а сприймання себе асоціюється з визволенням від переживань, що травмують особистість. Це сприяє таким вчинкам людини, які зменшують суб'єктивну ймовірність самоповаги та підвищують суб'єктивну вірогідність сприймання себе.

І.С. Кон наголошує, що знижена самоповага статистично пов'язана у підлітків практично з усіма видами девіантної поведінки – брехливість, приналежність до злочинних груп, скоєння правопорушень, адиктивна поведінка (вживання наркотиків, пияцтво), агресивна та суїцидальна поведінка, різноманітні психічні порушення.

Аналізуючи цей зв'язок, дослідник виділяє чотири головні гіпотези.

1. Девіантна поведінка сприяє пониженню самоповаги, тому що залучений до неї індивід мимовільно засвоює і розділяє негативні відносини суспільства до своїх вчинків, а тим самим і до себе.

2. Низька самоповага сприяє росту антинормативної поведінки: приймаючи участь в антисоціальних групах і їх діях, підліток намагається тим самим підвищити свій психологічний статус у ровесників, знайти такі способи самоствердження, які у нього не були у родині та у школі.

3. При деяких умовах, особливо при низькій початковій самоповазі, девіантна поведінка сприяє підвищенню самоповаги.

4. Крім деліквентності важливий вплив на самоповагу здійснюють інші форми поведінки, значимість яких з віком змінюється [3, 252].

Виявляється, що дослідник перевагу віддає другій та третій гіпотезі. У більшості підлітків позитивні самооцінки превалюють над негативними, причому з віком ця тенденція посилюється – самокритика, неподобство собою переважають помітні недоліки і тим самим підвищують самоповагу. Однак, у деяких підлітків цього не відбувається, і вони постійно почувають себе невдалими. Їх негативне самосприймання складається з трьох різних, але взаємопов'язаних видів досвіду.

По-перше, вони вважають, що не мають особистісно-ціннісних якостей чи не можуть здійснювати особистісно-цінні дії і, навпроти, мають негативні якості чи здійснюють негативні дії.

По-друге, вони вважають, що значимі для них інші особистості не відносяться до них позитивно чи відносяться негативно.

По-третє, вони не мають чи не вміють ефективно використовувати механізми психологічного захисту, що дозволяє зняти чи пом'якшити наслідки перших двох елементів суб'єктивного досвіду [3, 253].

Дійсно, девіації – не кращий і не єдиний спосіб позбавитися почуття самонезадоволення, підвищити самооцінку. Висока самоповага злочинця нерідко

проблематична, в ньому багато напускного, демонстративного, у глибині душі він не може виміряти себе загальним масштабом, і рано чи пізно це з'ясується. Тим не менш, девіантна поведінка як засіб підвищення самоповаги і психологічного захисту достатньо ефективний.

І.С.Кон стверджує, що девіантна поведінка спочатку завжди буває немотивованою. Підліток, як правило, бажає відповідати вимогам суспільства, але по будь-яким причинам (конституційні фактори, соціальні умови, невміння вірно визначати свої соціальні ідентичності і ролі, протиріччя значимості інших, недостаток матеріальних ресурсів, погане володіння нормальними способами соціальної адаптації і подолання труднощів) він не може цього зробити. Це відображає в його самосвідомості і дає поштовх пошуку інших напрямків [3, 254].

Важливий фактор такого розвитку – девіантні ровесники. Наявність девіантної групи:

- а) полегшує здійснення девіантних дій, якщо особистість до них внутрішньо готова;
- б) забезпечує психологічну підтримку і заохочення до участі в таких діях;
- в) зменшує ефективність особистих і соціальних контрольних механізмів, які могли б загальмувати прояви девіантних нахилів.

Девіантні вчинки підвищують привабливість підлітка, що скоїв їх, для інших, що приймають такий стиль поведінки; здійснюючи антинормативні вчинки, підліток притягує до себе увагу, інтерес. Разом з цим девіантні вчинки посилюють потребу підлітка в соціальному заохоченні групи, особливо якщо він виріс в нормальному середовищі, де така дія засуджується. Також девіантні дії викликають осудження з сторони „нормальних” груп, навіть до виключення підлітка із такого суспільства. Це соціальне відчуження сприяє активізації спілкування підлітка з девіантним суспільством, зменшує можливості соціального контролю і сприяє подальшому посиленню девіантної поведінки і схильності до девіацій та адикцій. Для цієї ситуації характерно формування зворотної залежності між відносинами підлітка у родині і ступінню його

залучення у девіантну групу. В результаті девіантні вчинки з немотивованих становляться мотивованими.

Ми дійшли висновку, що криза підліткового віку має значний вплив на формування особистості підлітка. Підлітковість – період відчайдушних спроб „пройти через усе”. Потрапляючи в різні соціальні інститути у підлітка формуються або позитивні, або негативні якості особистості. Залучаючись до девіантних груп, підліток намагається утвердитися у суспільстві повноцінним її членом, навіть заперечуючи всьому позитивному у суспільстві своєю антисоціальною поведінкою.

Література

1. І.С. Булах Психологія особистості підлітка //Вікова та педагогічна психологія/ За ред. О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська та ін. – К.: Просвіта, 2001. – С.175-232.
2. Л.С. Выготский Педагогика подростка /Собр.соч.: в 6-ти т., Т 4. Детская психология. – М.: Педагогика, 1984. – С.2-242.
3. Кон И.С. Психология ранней юности.– М.: Просвещение, 1989.– 255с.
4. Хрестоматия по истории психологии /Под ред. П.Я. Гальперина, А.Н. Ждан. – М.: Издательство МГУ, 1980. – С.122-142.

Л.Ю.Пузанова

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В статье раскрываются особенности педагогической поддержки и превенции в предупреждении асоциального поведения подростков.

The article is dedicated peculiarities of pedagogical support and preventive activity to avoid unsocial teenager's behavior.

Існує банальна істина: краще запобігти хворобі, аніж потім її лікувати. Безумовно, цю тезу можна застосувати й до недуг моральних, які, на жаль, прогресують дуже швидко, зумовлені почасти неправильним вихованням. Тож на школу покладається важливе завдання – мінімізувати можливість

формування у підлітків негативних рис і якостей, забезпечити їх належну поведінку в соціумі.

Шляхи розв'язання цієї проблеми можуть бути найрізноманітнішими. Один із них - створення розгалуженої системи превентивного виховання.

Основу традиційного педагогічного процесу складає діяльність, котра реалізується корекційними методами. Така діяльність і методи в навчально-виховному процесі є не зовсім ефективними. Її наслідком є негативна мотивація. При корекційному методі школяра змушують займатися тим, що йому не цікаво, що в нього не виходить, робити дії, в яких він прогресує дуже повільно, або ж зовсім не прогресує. В зв'язку з цим негативна мотивація доповнюється й негативними емоціями.

Корекційний метод не враховує індивідуальності, задатки і потенції й структуру особистості, її можливості. Він індіферентний по відношенню до школяра.

Такий підхід „ламає”, а не розвиває і не реалізує індивідуальні особисті задатки та потенції учня.

Складні процеси, які існують в соціальному житті, актуалізує можливості превентивної діяльності в навчанні молоді, формуванні уміння орієнтуватися в складних питаннях таких як: соціально-класове і національне, загальнолюдське в житті людей; соціальне та етнічне в національному; національна свідомість і національний характер; ideale та ірраціональне в національному; мінливі і нерухомі елементи національного життя як процеси накопичення, зберігання та передачі інформації.

Зміни в практиці навчання та виховання, які сприяють виникненню умов для формування у школярів асоціальної поведінки, ідуть разом з проникненням в соціальну школу, зміст педагогічного процесу превентивного виховання. Про необхідність превентивного виховання писали П.П. Блонский, І.П. Гришаков, В.І. Куфаєв, І.А. Невський, А.С. Макаренко та ін. Вони вважали за необхідне попереджувати власне злочин (І.П.Гришаков); виявляти перші ознаки відхилення від норм поведінки та усувати первинні її прояви раніше, ніж вона набуде

ризьких форм (В. І. Куфасєв); змінювати умови життя дитини на краще (П.П. Блонський); організувати цілеспрямовану виховну роботу (А. С. Макаренко). Формуванню у студентів готовності до попередження асоціальної поведінки молоді різних вікових категорій присвячено роботи Л.В. Кондрашової.

І.П. Павлов [2,127] стверджував, що в педагогіці, як при лікуванні, головне поступовість і тренування. Погані звички прищеплюються без зусиль, як бур'ян, що росте без догляду. І не завжди добрий вчинок здійснюється сам по собі. Як і для будь-якої культурної рослини, має бути спеціально підготовлений ґрунт, створено умови, для нормального розвитку.

Всі педагоги-гуманісти у різні періоди становлення школи, приділяли велике значення клімату, атмосфері шкільного життя, характеру взаємовідношень між вчителем і учнями. „Школа, - вважає С. Френе, - на усіх ступенях мусить стати великою майстернею, де діти мають можливість пізнавати світ і працювати на користь для суспільства”[1,141].

Превентивне виховання – це система підготовчих та профілактичних дій педагога, спрямованих на запобігання формуванню в учнів негативних звичок, рис характеру, проявам асоціальної поведінки підлітків та організацію належного догляду за діяльністю школярів.

Завданням превентивного виховання передусім є забезпечення формування в учнів високих моральних якостей, які є головним чинником вибору способів поведінки. Адже він має здійснюватися на основі морально-правових знань, уявлень, поглядів, переконань, почуттів, які склались у нашому суспільстві і становлять суспільну свідомість, що справляє вирішальний вплив на формування свідомості індивідуальної. Превентивне виховання має сприяти формуванню в учнів моральних почуттів, які регулювали б їхню поведінку: почуття законності обраної мети, правомірності шляхів і засобів їх реалізації, справедливості, відповідальності, тощо. Завдяки превентивному вихованню в учнів мають вироблятися навички й звички високоморальної поведінки. Оскільки з рештою вся виховна робота спрямовується на виховання соціально-активної

особистості, наступним завданням превентивного виховання є формування в учнів активної соціальної позиції, тобто нетерпимого ставлення до проявів девіантної поведінки та аморальних вчинків, прагнення взяти участь у боротьбі з цими явищами, які, на жаль, ще спостерігаються в нашому житті, вміння протистояти негативним впливам. І, нарешті, завданням превентивного виховання, яке визначає характер всієї виховної роботи, є забезпечення подолання окремими учнями шкідливих звичок, що сформувалися внаслідок помилок і недоліків виховання.

Необхідно знайомити молодь з основними проблемами, які стають перед суспільством в цілому, і які займають індивідуальні долі. Превентивні дії педагогів повинні бути націлені на формування духовності, яка відображає культуру, традиції свого народу та причетні до культур інших країн.

Але в центрі превентивної діяльності педагогів повина бути особистість вихованця, тобто людина, яка звернена до людини, важливими рисами якої повинні стати відповідальність за свої дії та вчинки, його повага до інших людей і до самого себе.

Сьогодні гостро стоїть проблема активного опіру кожної особистості антигуманістичним тенденціям, які мають місце у житті. Превентивна діяльність мусить сформувати у кожного школяра опір цим тенденціям.

Превентивна діяльність педагога має етапний характер, та об'єднує в собі наступні етапи:

- встановлення взаємоповаги та взаєморозуміння, де виникає схильність школярів до педагогічного впливу, позитивна реакція на вимоги педагогів та стрімливість до співпраці і співтворчості у сумісній діяльності;
- формування у школярів потреби у довірі, руйнування психологічних бар'єрів, бажання бачити у вчителі друга, помічника у повсякденних справах;
- досягнення активної і творчої поведінки, прояви ініціативи, творчості у справах шкільного колективу;
- зміни відношення до учнів, забезпечення узгодження між очікуваннями учнів та його реальним соціальним статусом у

колективі, психологічного комфорту.

Превентивна діяльність педагога – це складна система, компонентами якої є:

- діагностика психологічного клімату та характеру міжособистих відношень у колективі одноліток;
- прогнозування (чи моделювання) - підбір для кожного учня кола спілкування, найбільш оптимального в педагогічному плані;
- планування-основний етап превентивної діяльності.;
- регулювання взаємовідношень;
- контроль взаємовідношень у класі.

Здійснюючи вивчення особистості в процесі психологічного дослідження необхідно враховувати загальні закономірності типологічного розвитку людини. Це, насамперед, стосується вікових особливостей. Для кожного віку існує специфічна ситуація розвитку, тобто певне співвідношення умов соціальної сфери і внутрішніх умов формування особистості. Молодші школяри емоційно вразливі. Відбувається диференціація сором`язливості, яка виявляється в реагуванні на людину, думка якої має значення для них. Розвивається почуття самолюбства, що виявляється в гнівному реагуванні на приниження їх гідності й позитивне емоційне переживання за визнання їх позитивних особистих якостей [3,73].

Дослідження показують, що не тільки старшокласники, та й учні молодших класів, чекають на визначення своєї особистості у педагога, однолітків. Саме у ситуації довірливого емоційного спілкування учень намагається реалізувати потребу в увазі, пошані, визначення своєї особистості.

Джерелом девіантної поведінки є погане відношення до особистості, байдужість до її успіхів, приниження почуття самоповаги. Таке відношення в системі „педагог-клас”, „вчитель-учень” породжує конфлікти у взаємодії сторін.

Наслідки виникнення конфліктів у шкільному житті дуже різноманітні:

- відсутність відкритості у спілкуванні педагога та учнів;
- відсутність об'єктивної самооцінки та оцінки один одного;

- неможливість поєднати педагогічний вплив та взаємодію в системі відношень „вчитель-учень”;
- неможливість переживати почуття відповідальності за кожного;
- очікування проявів несправедливості в взаємовідношеннях „вчитель-учень”;
- відсутність традицій у колективі;
- невміння використовувати вільний час школярів, ігнорування почуття гумору;
- неповага до таємниць та секретів учнів, відсутність спілкування по загальним питанням і проблемам, які турбують підростаючі особистості.

Особливо складно працювати у цьому плані з підлітками. Труднощі адаптації, делінквентність, депресія, психологічна дистанція з педагогами і часто з сім'єю призводить до конфліктних ситуацій. Підліток прагне до колективних форм діяльності. У криворізьких підлітків минулих поколінь це призводило до створення загонів „ бігунів ”, де готувався резерв для злочинного світу. Сьогодні це явище неактуальне, однак підлітки продовжують збиватися у довільні групи, критерієм знаходження у яких є варварське ставлення до свого здоров'я : токсикоманія, алкоголь, наркотики. Згубний вплив засобів масової інформації породив у молоді не лише хибну надію швидкого та легкого заробітку чималих сум грошей, але й стилю поведінки пропивання цих грошей у „літниках” та розтринькування у залах ігрових автоматів. Більшість криворізьких підлітків є комп'ютерно та автоматозалежними. Вони живуть у віртуальному світі, де кров, біль і життя можна придбати, де співчуттю не має місця. Як наслідок, на профілактичному обліку до 10% складають у Кривому Розі учні початкових класів.

Інший бік медалі це брак патріотичного виховання. Зневага до власної країни, нав'язана відразу до пустопорожніх обіцянок політиків, що 66,8% молодих українців не бачить перспективи життя у власній країні. Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти.

Ми повинні краще вивчати наших учнів, їхні інтереси,

ставлення до вчителів, однолітків, батьків, до способу життя. А це безпосередньо сприяє вибору ефективних форм та шляхів підвищення ефективності виховного процесу, а саме:

- оновлення превентивного виховання на основі використання активних форм і методів виховного впливу на учнів, досягнень вітчизняної та зарубіжної педнауки, впровадження інноваційних технологій в діяльність вчителів -предметників, класних керівників, керівників гуртків та секцій;
- соціологізація школяра, перетворення його з об'єкта на суб'єкт виховного процесу;
- системно-цільове планування виховного процесу з питань превентивного виховання;
- стимулювання здорового способу життя і забезпечення позитивної соціальної орієнтації в процесі валеологізації навчально-виховного процесу.

Практична реалізація превентивного виховання здійснюється через інтеграцію виховних зусиль школи, сім'ї, позашкільних закладів.

В основі процесу навчання й виховання повинна бути увага, любов до дитини, бажання творити добро, небайдужість. А це забезпечить відносини партнерства, повагу до особистості дитини, вміння її зрозуміти, сприйняти як особистість з усіма її позитивними і негативними рисами.

Таким чином, аналіз наукової літератури та шкільної практики дозволяє сказати те, що недоліки у вихованні учнів пояснюються перш за все, низьким рівнем підготовки вчителя в можливості надати своєчасної педагогічної підтримки учню, який опинився у скрутному становищі, здійснення превентивної виховної діяльності у шкільному колективі і з кожним вихованцем окремо.

Труднощі у роботі вчителя—практика можливо пояснити недостатньою теоретичною розробкою різноманітних аспектів превентивної педагогіки і переважання методичних рекомендацій у корекції педагогічного впливу.

Сьогодні необхідна спеціальна підготовка вчителя до превентивної педагогічної діяльності з тим, щоб своєчасно усувати труднощі адаптації школяра та його соціалізації до

життя у суспільстві.

Література

1. Кондрашова Л. В. Превентивная педагогика: Учебное пособие – Кривой Рог : КГПИ, 2004. – С. 141.
2. Богданова О. С., Черенкова С. В. Нравственное воспитание старшеклассников: Книга для учителя – Москва: Просвещение, 1988. - С.127.
3. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник. – К., 2003. - С.73.

І.С.Зоренко

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ІМІТАЦІЙНО-ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

В статье рассмотрены проблемы развития коммуникативных способностей школьников в процессе использования имитационно-игровых технологий на уроках английского языка.

In article problems of development of communicative abilities of schoolboys are considered during use of imitation-game technologies at lessons of the English language.

В зв'язку з докорінними перетвореннями, що відбуваються в сучасному суспільстві, не тільки зростає роль освіти, але й змінюються її функції, які полягають у перенесенні акцентів із системи знань на особистість учня, розвиток його духовних і моральних здібностей, це потребує формування умов для саморозвитку, самореалізації особистості, останнє неможливе поза розвитком їх комунікативних здібностей.

Український народ вступив в нову еру свого історичного розвитку. Разом з перспективами вільного розвитку Української держави відкрилися широкі можливості для розвитку освіти, науки, культури та інтеграції їх у світовий інтелектуальний простір. Важлива роль належить у цьому процесі школі, що покликана формувати нову людину - громадянина України. Все це стає неможливим без комунікації, тому в концепції національного виховання серед виховних завдань навчальних

закладів зазначається: “розвиток комунікативних здібностей та становлення соціальної зрілості особистості”.

Проблема ефективності спілкування набула за останній час великого значення. Вона інтенсивно досліджується в працях багатьох науковців /О.О. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, І.А. Зимня, Є.І. Пасов, І.В. Рахманов, О.В. Мудрик, Є.О. Маслико, Є.П. Шубін, В.Л. Скалкін, Р.П. Мільруд, Л.О.Никонова та ін./.

Вивчення іноземної мови в сучасних освітніх закладах носить практичний характер. Викладання її повинне забезпечувати єдність навчання й виховання учнів, стійке оволодіння основ іноземної мови, вміння застосовувати набуті знання в мовленнєвій діяльності.

Англійська мова дає можливості формувати у школярів здібності спілкуватися /комунікативні уміння/, які необхідні людині як члену суспільства, члену колективу.

Вивченням питання імітаційні технології займалися такі вчені: І.А. Зязюн, І.П. Іванов, Л.В. Кондрашова, Т.І. Левченко, Т.К. Мухіна та інші. Синтетичних праць, що були б спеціально присвячені дослідженню проблеми формування комунікативних здібностей школярів засобом ігрових технологій навчання на уроках іноземної мови ми не зустрічали. Це дало підставу вважати обрану наукову проблему недостатньо вивченою й сприяло обранню теми нашого дослідження.

В психологічній літературі можна знайти визначення комунікації, як окремого випадку спілкування, пов'язаного з обміном інформації.

Як зазначав О.О. Леонтьєв, комунікативність – це процес чи процеси, які здійснюються всередині певної соціальної спільноти - групи, колективу, суспільства в цілому, процеси, по суті, не міжіндивідуальні, а соціальні. Вони виникають в силу потреб суспільства, суспільної необхідності.

Узагальнене визначення поняття “комунікація” можна знайти в працях Н.Д. Волкової, Е.І.Пасова, Е.П. Шубіна та ін.

Таким чином, комунікація - є формою зв'язку, процесом повідомлення інформації за допомогою технічних засобів, актом спілкування між двома або більше індивідами, процесом

передачі інформаційного, емоційного чи інтелектуального змісту.

Комунікативні здібності – це психологічне утворення особистості, яке допомагає вирішувати проблеми спілкування. Комунікативні здібності включають у себе (перцептивні особливості, емпатію, комунікативні вміння) та вирішують проблеми взаємодії у системі „учитель-учень”, „учень-учень”.

Серед вчителів середньої загальноосвітньої школи ми провели анкетування. Мета даного анкетування - з'ясувати, наскільки обізнані вчителі в трактуванні поняття “комунікативні здібності”, “співпраця”, “спілкування”, яку роль вони відводять цим категоріям в підвищенні результатів навчально-виховного процесу, та чи застосовують вони нові педагогічні технології.

Ми запропонували вчителям такі запитання:

1. Назвіть фактори, що забезпечують результативність взаємодії вчителя і учнів на уроці.
2. “Комунікативні здібності”, як ви розумієте це поняття?
3. Роз'ясніть поняття “педагогічна взаємодія”, “комунікативні уміння”, “співпраця вчителя і учнів”.
4. В якій ролі виступає учень на уроці: як об'єкт чи суб'єкт навчального процесу?
5. Які умови забезпечують результативність розвитку комунікативних здібностей учнів на уроці?

Аналіз одержаних результатів показав наступне. Більшість вчителів (57%) серед факторів, що забезпечують результативність розвитку комунікативних здібностей учнів на уроці, зазначили створення позитивного емоційного клімату на уроці.

Менша частина вчителів (37%) назвали комунікативні здібності, як фактор, що забезпечує результативність спілкування учнів на уроці.

Переважна більшість вчителів (55%) чітко і правильно сформулювали визначення терміну “комунікативні уміння”, чітко і логічно роз'яснили суть поняття “комунікативні здібності”.

Решта вчителів (45%) припустилася незначних помилок в тлумаченні терміну “комунікативні уміння” та „комунікативні здібності”, проте суть цих понять була розкрита.

Що до ролі учня в навчально-виховному процесі, переважна більшість вчителів (60%) зазначили, що учень є об'єктом навчального процесу. Менша частина (40%) у своїх відповідях вказали, що учень виступає суб'єктом навчально-виховного процесу.

Серед відомих форм педагогічної взаємодії на уроці, більшість вчителів (60%) використовують традиційні, стандартні форми педагогічної взаємодії. Імітаційно-ігрові форми використовують 24% вчителів. Проте частотність застосування дуже низька: приблизно 1 раз на 3-4 місяці. 13% вчителів використовують постійно в своїй роботі нові і нестандартні форми педагогічної взаємодії. Серед умов, що забезпечують результативність взаємодії вчителя і учнів на уроці, частіше за все згадуються умови, визначені нами, а саме: особистісний підхід у навчально-виховному процесі, гуманізація навчально-виховного процесу, активізація спілкування, позитивний емоційний клімат на уроці.

Діагностичний зріз проводився з метою виявлення рівнів комунікативного розвитку умінь. Для цього були використані завдання, які містили в собі комунікативну спрямованість. Це і рольова гра, де учням потрібно було, за допомогою допоміжних слів, привітатися з різними людьми при різних обставинах (американським другом, вчителем, познайомити своїх батьків зі своїм вчителем англійської мови), школярам пропонувалося завдання відповісти на запитання, які потребували певних мовленнєвих вмінь, та дати додаткові тлумачення своїх відповідей, якщо ситуація вимагала цього. Наступне завдання було спрямоване на виявлення в учнів вміння зрозуміло висловлювати власні думки, дискутувати. Вони аналізували проблемні ситуації, розв'язання яких залежало від умінь виявити причину проблеми і умінь донести свою думку до інших. Інше завдання повністю вимагало активної участі учнів у складанні діалогів, вміння вести розмову, слідувати за ходом думок своїх однокласників і

певним чином висловлювати свої пропозиції, ідеї, шляхи розв'язання проблеми. Восьмикласників ми забезпечили довідковими матеріалами; списком основних слів, виразів та кліше, які допомагали їм під час дискусій.

Опрацювання учнями всіх цих завдань, їх відповіді в процесі активного діалогічного режиму роботи на уроці дозволили з'ясувати більш конкретно наявність вмінь вести бесіду на будь-яку тему. . Наведемо деякі приклади.

Так, на кожному уроці систематично використовували питально-відповідні вправи, головною метою яких є отримання інформації. Слід зазначити, що питання завжди несуть у собі комунікацію, вони спрямовані на співрозмовника, вимагають відповіді. Використання таких запитань спонукало учнів використовувати не тільки наданий дидактичний матеріал (текст, малюнок), але й активно застосовувати свої раніше набуті знання, життєвий досвід для висловлювання власних думок.

За допомогою питально-відповідних вправ, на кожному уроці проводили мовленнєву розминку. Але, щоб учні не “звикли” до питань, і не ставилися до них формально, ми намагалися змінювати питання, ставити нові, з часом поступово вводили в коло запитань, стосовно особистості учня, його справ, життя класу, міжнародних стосунків.

Питання пропонувалися всім учням підгрупи (фронтально-послідовна форма роботи), парами (індивідуальне підключення), окремим учням для відповіді з місця чи перед класом. Залежно від обставин, мети та етапу уроку, серія запитань мала комунікативну спрямованість.

Практично ми переконалися, що:

а) питально-відповідні вправи належать до дуже мобільних, простих та разом з цим комунікативних форм роботи, які розвивають навички усного мовлення;

б) реплікові вправи, під час виконання яких учні самі створюють зміст висловлювання та вільно обирають форму його вираження, спираючись на вже раніше засвоєний мовленнєвий матеріал, значно активізують навчальний процес. Наприклад, твердження-запитання (репліка-відповідь виражає здивування,

сумнів, бажання, отримати додаткові відомості), твердження-твердження (репліка-відповідь виражає підтвердження, згоду, обіцянку і т.д.) твердження-заперечення (репліка-відповідь виражає незгоду, протест і т.д.). І хоча реплікові вправи – один з ефективних прийомів роботи, але вони не можуть самі собою сформувати в учнів уміння вести бесіду, приймати участь у діалозі;

в) умовні бесіди проводилися переважно на етапі закріплення і були спрямовані на зняття іншомовно-мовленнєвої невпевненості учнів, усунення у них бар'єрів спілкування. Ми намагалися встановити цілісний контакт з учнями І (експериментальної) підгрупи, повернути їхню увагу, спонукати їх до участі в навчально-пізнавальній діяльності.

Різноманітність розмовних тем обраних ролей та мовленнєвих стилів, створення невимушеної ситуації допомагали проведенню умовної бесіди на найвищому рівні.

Під час уроків ми намагалися удосконалювати в учнів уміння невимушено вести розмову. Задля цього активно використовували методику формування умінь діалогічного мовлення.

Навчання діалогічного мовлення складалося з трьох основних етапів:

I. Навчання діалогічної єдності:

II. Робота над діалогічним зразком:

Додаткові завдання:

- закінчіть (почніть) діалог по-іншому;
- поміняйте репліки, щоб вийшло логічно послідовне висловлення;
- перекажіть діалог від першої особи.

III. Складання власного діалогу.

Використання на кожному уроці різних ігор (мовленнєвих, спрямованих на навчання діалогічного та монологічного мовлення; ігор з навчання спілкуванню; різних ділових ігор) було спрямовано на удосконалення мовленнєвої практики володіння іноземною мовою. Це були ігрові вправи для мовленнєвої розминки, ігри на здогадку, рольові ігри, та

ділові. Мета кожної з них складала мовленнєве тренування учнів восьмого класу.

Після завершення експериментального навчання, було проведено контрольний зріз у I та II підгрупах 8-А і 8-Б класів, щоб виявити зрушення у процесі формування комунікативних умінь учнів на уроках англійської мови. Для цього ми використали завдання комунікативної спрямованості. Завдання: висловити свою власну думку, пов'язану з майбутнім вибором професії, роботи, місця проживання тощо.

Експеримент показав, що використання імітаційно-ігрових технологій на уроках англійської мови підвищує якість знань, викликає цікавість до предмету, приводить до прояву міжособистих відносин типу "вчитель-учень", "учень-вчитель", знімає напругу і робить атмосферу уроку психологічно більш легкою і невимушеною, а саме головне, що ігрові форми навчання англійській мові формують пізнавальний інтерес.

Як показало опитування учнів, після експерименту 31% учнів сказали, запропоновані уроки – це засіб підвищення оцінки, інші 39% винесли на перше місце можливість проявити себе. Дізнатися про цікаве, яке виходить за межі шкільної програми – 20%; 10% учнів відмітили можливість самостійних дій. Багатьох зацікавили імітаційно-ігрові уроки, незвичне оформлення кабінету, робота з додатковими джерелами лінгвістичних знань.

Таким чином, використання на уроках англійської мови імітаційно-ігрових технологій навчання забезпечує розвиток комунікативних здібностей учнів як одного з вирішальних факторів підвищення ефективності навчально-виховного процесу в школі. Пізнавальна діяльність учнів експериментальної підгрупи активізувалася за допомогою респонсивних вправ (питально-відповідні; реплікові), умовних бесід. На кожному уроці англійської мови працювали над удосконаленням в учнів умінь невимушено вести розмову. Задля цього широко використовували поетапну методику формування умінь діалогічного мовлення в системі "учень-учень".

Література

1. Бим И.Л. Личностно-ориентированный подход – основная стратегия обновления школы// Иностранные языки в школе. – 2002. – №2. – С.18-21.
2. Елухина Н.В. Обучение аудированию в русле коммуникативно-ориентированной методики// Иностр. яз. в школе. – 1989. - №2. – С. 28-36.
3. Кабанова-Меллер Е.Н. Психология формирования знаний и навыков у школьников. Проблема умственной деятельности. – Автореф... канд. пед. наук. – М.: Просвещение, 1962. – 250 с.
4. Кондрашова Л.В.,Вижевская М.Г., Савченко Л.А. Имитационно-игровое обучение в высшей школе. – Кривой Рог, 2001. – 167 с.
5. Концепция коммуникативного обучения иноязычной культуре в средней школе: Пособие для учителя/ Под ред. Е.И. Пассова, В.В. Царьковой. – М.: Просвещение, 1993.
6. Нехорошева А.В. Из опыта работы по проектной методике// Иностранные языки в школе. – 2002. - №1. – С. 18-21.
7. Павлова С.В. Обучение иностранному произношению на коммуникативной основе// Иностр. яз. в школе. – 1990. - №1. – С. 29-32.
8. Пассов Е.И. Урок иностранного языка в средней школе. – М.: Просвещение, 1988. – 223 с.
9. Пассов Е.И. и др. Учитель иностранного языка, мастерство и личность. – М.: Просвещение, 1983. – 207 с.
10. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иностранному языку. – М.: Просвещение, 1991. – 159 с.

ЗМІСТ

Л.В.Кондрашова. Підготовка майбутніх педагогів до спілкування	3
Л.В.Бешеvecь. Проблема відповідального ставлення студентів до навчання	10
О.М.Копилова. Громадська свідомість, як складова формування професійних цінностей у студентів педуніверситету.....	16
Н.В.Волкова. Високий рівень інформаційної культури як обов'язкова риса високодуховної особистості	22
С.В.Щербина. Задачний підхід та принцип рольової перспективи у педагогічному процесі — основа активізації професійної позиції студентів	29
О.І.Копица. Діалогічна взаємодія як засіб вирішення конфліктів у ВНЗ	35
О.С.Білоус. Особистісно орієнтоване навчання як чинник стимулювання творчої активності студентів	41
С.П.Білоконний. Підготовка вчителя історії до творчої педагогічної діяльності	47
О.В.Марк. До проблеми формування професійної компетенції майбутніх викладачів-філологів засобами діалогічних ситуацій	52
О.Г.Каверина. Развитие интегративных характеристик педагога в условиях профильного обучения иностранному языку будущих инженеров	57
Ю.О.Саунова. Виховні можливості навчально-виробничої практики у формуванні екологічної свідомості майбутнього вчителя біології	69
О.О.Гаврилюк. Роль позааудиторної роботи в системі формування комунікативної культури майбутніх учителів.....	84
О.В.Бондаренко. Стан проблеми формування готовності до краєзнавчої роботи у практиці загальноосвітньої вищої школи	90
Н.Ю.Дуднік. Формування готовності студентів до самоменеджменту як актуальна проблема	100

О.В.Малихін. Володіння іноземною мовою – ефективний засіб здійснення самостійної навчальної діяльності студентів вищого педагогічного закладу	106
О.В.Гладка. Структура готовності майбутніх учителів іноземної мови до особистісно-орієнтованого навчання старшокласників	124
Л.О.Савченко, Ю.О.Зенькович. Вивчення проблеми ціннісної компетентності в умовах вищої школи	132
В.В.Садова. Розвиток професіоналізму педагогів засобами методичної роботи	139
Л.В.Петько. Психолого-педагогічні чинники формування соціально-комунікативної активності у підлітків	144
Н.В.Долгая. Гуманізація педагогічного процесу як провідна умова духовного виховання старшокласників	153
А.М.Король. Особливості творчих завдань та впрів з формування творчої діяльності учнів	160
І.В.Лов'янова. Можливості змісту освіти у процесі формування інтелектуальних умінь старшокласників	168
Ю.В.Рева. Гуманістична гармонія освітньо-виховного процесу – надійна основа розвитку особистості учня	175
Р.В.Кондратенко. Різні підходи до вивчення змісту та структури відповідальності	190
Н.О.Чувасова. Дидактичні умови підвищення ефективності діалогічного навчання у формуванні пізнавальної активності старшокласників	198
Н.І.Білоконна. Розвиток мовлення молодших школярів як психолого-педагогічна та методична проблема	208
І.А.Кравцова, О.Поддубняк. Психологічні і лінгвістичні основи методики навчання грамоти шестирічних першокласників	212
І.А.Кравцова, І.І.Шпачук. Молодіжні клуби як складова ланка позашкільної освіти і виховання підлітків та молоді	218
О.А.Павлик. Лінгводидактичні особливості розвитку писемного мовлення на уроках близькоспорідненої мови	223
М.Ярошенко. Закономірності психічного управління довільними рухами музиканта при читанні нот з аркуша	231

І.Ю.Серьогіна. Характеристика самоконтролю учнів як компонента навчальної діяльності	238
Н.І.Зеленкова. Формування пізнавальної самостійності старшокласників у навчальному процесі	247
Л.С.Цоуфал. Теоретичні основи комунікативно-діяльнісного підходу до навчання мови	252
Ю.С. Коровкіна. Девіантна поведінка та особистість підлітка	258
Л.Ю.Пузанова. Превентивна діяльність педагога як засіб запобігання асоціальної поведінки молодших школярів	264
І.С.Зоренко. Розвиток комунікативних здібностей школярів в процесі використання імітаційно-ігрових технологій на уроках іноземної мови	271

Наукове видання

**ПЕДАГОГІКА
ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ**

**Збірник наукових праць
Випуск 12**

Російською та українською мовами

Головний редактор:

В.К.Буряк

Відповідальний за випуск:

заступник головного редактора

Л.В.Кондрашова

Підписано до друку 15.09.2005.

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Ум.- др.арк.- 16,44. Обл.- вид.арк. – 13,00.
Тираж 500 прим.

Криворізький державний педагогічний університет.
50086 Україна, м. Кривий Ріг, пр. Гагаріна, 54.

Друкарня СПД Щербенок С.Г.
50027 Україна, м. Кривий Ріг, вул.Рокосовського, 5.
т.(0564) 922-077.